

**Turske teritorijalne  
aspiracije i geopolitika**

**Mohammad Reza  
Abdollahpavar,**

**Mohammad Reza Hatami**

## Turske teritorijalne aspiracije i geopolitika

Mohammad Reza Abdollahpavar

Mohammad Reza Hatami



### Sažetak

U anarhičnom ozračju Bliskog Istoka, Turska, koristeći se uslugama ekstremnih islamističkih skupina, nastoji, u sklopu širenja svoje geopolitike, provesti izvjesne operacije sa osmanskonoostalgičnom pozadinom. Naime, kao selefijska i ekstremistička skupina, ISIL je kao metu za odstrel uzeo šiije i Kurde, dva remetilačka faktora po samu Tursku, čime je, na izvjestan način, predstavljao središnjeg službenika turske geopolitike.

Ključne riječi: Bliski Istok, Turska, geopolitika, ISIL, Kurdi

Turska doživljava Kurde kao mnogo važnijeg neprijatelja nego im je to ISIL, budući da Kurdi predstavljaju ozbiljnu opasnost po sam teritorijalni integritet Turske. Drugim riječima, kurdska PKK doživljava se kao strateškog, a ISIL kao taktičkog neprijatelja. Danas, ostavimo li po strani brojnost činjenica i strukturalistički stav, dominantne sociološke paradigme jesu dijalektičke i dvojne naravi, poput struktura/izvršitelj, inteligencija/masovnost, vrijeme/prilike, i dominantni su obrasci što se tiče znanosti, tako da se i regionalni i geopolitički planovi Turske tiču iznalaženja valjanog izvršitelja na terenu Bliskog Istoka. S obzirom na ideologiju i geopolitičke ambicije ekstremnih islamista i ISIL-a, uviđa se da je oštrica njihovih napada usmjerena ka osvajanju područja u Iraku i Siriji naseljenim Kurdima ili stanovništvom šiitskog identiteta s čime po geopolitičkim ambicijama postaju neka vrsta konkurenta Turskoj, koja i sama u žiži svojih regionalnih interesa ima upravo te krajeve.

Današnji Bliski Istok jeste poprište ideoloških i geopolitičkih sukoba, uglavnom preko lokalnih terenskih izvršitelja. U svemu prevladava geopolitika koja prihvata de facto stanje na terenu. Pojavom terorističkih skupina, zemlje regije dobile su izgovore i razloge za strah, a regionalne strukture nastoje iskoristiti dato ozračje u svrhu ostvarenja vlastitih interesa. Pred izazovom narušavanja ravnoteže geopolitičkih struktura, javile su se posljedice poput novog vala demografskih promjena i migracija koje mijenjaju društvenu strukturu na Bliskom Istoku, daljeg snaženja podvojenosti između sunija i šiija, pojave identitetskih konflikata i novih geopolitičkih svrstavanja. S druge strane, Turska osjeća neku vrstu imperijalističke nostalgije prema Mezopotamiji, budući da je u nekim historijskim periodima cijeli Plodni polumjesec nekada bio dijelom njenog ideološkog i geopolitičkog područja, a sredstva te hegemonije za Tursku bi bila manipuliranje ISIL-om i kompromis sa ostalim djelatnim strukturama na terenu. Može se navesti barem tri razloga zašto bi Turska imala praktične koristi od pružanja podrške ISIL-u: PKK i tamošnje alevije su strateški, dok je ISIL tek taktički neprijatelj Turske; manipuliranjem ISIL-om se može izvršiti pritisak na Evropu u pogledu turskog članstva u EU; mogućnost da Turska za ISIL bude ono što je Pakistan za Al-Qaidu. Osim toga, turski aktivizam treba posmatrati i u kontekstu ostvarenja nacionalno čišće države Turaka i postizanja njenih nacionalnih ciljeva. Neki analitičari smatraju da je nacionalizam stalno okrenut borbi za kontrolu

teritorija i javlja se kao kritika na pasivnost akademskih krugova kad je riječ o zaokruživanju prostora nacije. Iako se nacionalizam često definira kao težnja ka nacionalnoj samostalnosti, potpunija definicija je ona koja ga vidi kao plan kolektivnog djelovanja u pravcu ostvarenja željenih granica jedne zemlje. I u pogledu diskursa, nacionalizam se posmatra kao praktični diskurs jedne nacionalne države u samostalnim i složenim okvirima nacionalne teritorije. Treba uzeti u obzir to da sama sintagma nacionalna teritorija ukazuje na to da se u modernim međudržavnim sistemima područja nacionalnih država uglavnom praktično podudaraju sa prostorima na kojima se ima nacionalnu samostalnost. Prema tome, odnos između osnovnih elemenata ostvaruje se kroz odnos između kodnog diskursa i geopolitičkih viđenja. Treba uzeti u obzir da samo postojanje države nije dovoljno za uspostavu odnosa država-nacija.

### **Teritorijalne pretenzije Turske i selefijska geopolitika na Bliskom Istoku**

Nacionalizam stvara geopolitički diskurs za države slabih nacija kroz teritorijalne strukture. Otud bi se opseg geopolitike ISIL-a na Bliskom Istoku dalo analizirati i određivati preko njegove epistemološke i ontološke oprečnosti „drugim“ Turcima, a u kontekstu geopolitičkog diskursa nove Turske. Odgovor treba potražiti u kontekstu činjenice da su geopolitičke pretenzije ISIL-a usmjerene isključivo prema prostorima sa šiitskom ili kurdskom većinom, što u potpunosti odgovara i geostrateškoj orijentaciji Turske. Analitički uvid jasno pokazuje da sigurnosne preferencije turske podrazumijevaju sprečavanje bilo kakve kurdske autonomije u Siriji, slabljenje PKK, povećanje turskog utjecaja u kurdskim dijelovima Iraka i dijelovima te zemlje s većinski turkmenskim i sunitskim stanovništvom, poput Kirkuka, a ambicije ISIL-a se posvema uklapaju u takve ciljeve, uz svu specifičnost ISIL-ovih ambicija, zbog čeka ISIL za Tursku predstavlja korisnog neprijatelja ograničenog dometa.

Otud se može govoriti o svojevrsnoj selefijskoj geopolitici odnosno geopolitičkom scenariju čija realizacija je pokušana kroz pojavu ISIL-a, i sličnih organizacija koje su mu prethodile, a koja je trebala značiti smrt dosadašnjih granica na Bliskom Istoku. Prema tome, ISIL posjeduje sasvim konkretnu metodologiju u pogledu svojih teritorijalnih pretenzija. (Yilon, 2016)

Nakon urušavanja dvoblokovske podjele svijeta i američke invazije na Iran, na prostorima Bliskog Istoka, osobito Mezopotamije, dolazi do žestokog geopolitičkog šoka, koji je imao svoje identitetske, kulturološke, civilizacijske i

teritorijalne posljedice. Ovo novo pozicioniranje u postmodernoj geopolitici vodi nas ka raspravama o diskursu koje bi zahtijevale obimno i detaljno istraživanje, no ukratko bi se moglo kazati da ideje selefizma prethode realizaciji geopolitike selefizma. Pritom bi bilo važno uvidjeti na koji način se pojavljuju konkretne geostrateške i teritorijalne pretenzije u okvirima ideja selefizma i koji identitetski diskurs se pritom koristi. Radikalizacija Bliskog Istoka u sklopu promjena do kojih je došlo okončanjem Hladnog rata ima svoju geopolitičku i ideološku suštinu, što se može uvidjeti i iz činjenica da geopolitičke konfrontacije u regiji imaju ukorijenjenje u vjerskim suprotstavljenostima. S jedne strane, u skladu s postmodernom geopolitikom, može se kazati da te konfrontacije imaju prvenstveno vjersku i identitetsku pozadinu. Pojava tekfirskih grupa na Bliskom Istoku i njihovo djelovanje na regionalnu geopolitiku pokazatelj je upravo toga. U tom procesu, regionalni i nadregionalni akteri nastoje svoje geopolitičke ciljeve upakirati u ruho ove vrste identiteta. Otuda je ISIL, pozivajući se na arapski sunijski identitet, nastojao predstaviti sebe kao predstavnika panarabizma na Bliskom Istoku. Kao izdanak Al-Qaide, Isil je svoje teritorijalne ambicije usmjerio na sunijski većinske prostore Sirije i Iraka te kontrolu nad obalama Eufrata i Tigrisa, s namjerom da iskorijeni postojanje bilo kakvih šijskih elemenata u tim krajevima, pri čemu im se sukob sa Zapadom i Izraelom našao na dnu liste prioriteta. Sam Zarkavi, utemeljitelj iračke Al-Qaide, izjavljivao je kako su, ostavi li se SAD po strani, irački šiije i Kurdi glavni problem i neprijatelji sunijskih Arapa.

Uništenjem ISIL-a, odnosno nestankom njegove teritorijalne organizacije, Turska je izgubila sredstvo za praktičnu upotrebu na svojim granicama. Stoga je i započela operaciju Maslinova grana, koja je za cilj imala odsjecanje Kurda na sjeveru Sirije od turske granice, što je za početni cilj imala stvaranje kantona Afrin, a kao dalji cilj i zauzimanje regije oko gradova Menbidža i Kobanea. I pored dogovora iz Astane u vezi sa sirijskom krizom, Turska se u svrhu ostvarenja naprijed navedenih ambicija okrenula selefističkim i džihadističkim skupinama poput Ahrarul-Šama i Tahrirul-Šama (dojučerašnje Al-Nusre). Takav pristup, koji se odvijao pod izgovorom stvaranja zona deeskalacije, značio je de facto tursku upravu nad rečenim područjima.

Uglavnom, danas je sasvim očito da iako je ISIL izgubio teritorije koje je kontrolirao, elementi i ideje arapskog sunitskog ekstremizma, konkretno

panarapskog geopolitičkog selefizma, nisu prestale postojati niti su izgubile svoje ambicije u pogledu Bliskog Istoka. Nema nikakve sumnje u to da se Turska time, neizravno ali dovoljno jasno i konkretno, koristi u svrhu ostvarenja svojih geostrateških i geopolitičkih ciljeva. Sigurnosni prioritet Turske pritom jeste prvenstveno spriječiti nastanak bilo kakve kurdske autonomije na sjeveru Sirije, oslabiti PKK i imati što efikasniju ulogu u iračkom Kurdistanu, Afrinu i prostorima Iraka gdje većinsko stanovništvo čine Turkmeni ili Arapi sunije. Otud, uostalom, i turski doživljaj ISIL-a kao korisnog neprijatelja, dok je sam ISIL, opet, u Turskoj vidio jedinu mogućnost za kakav-takav izlazak na tržište energenata i prostor prekao kojeg je bilo moguće obavljati tranzit novih snaga. Prosto kazano, radilo se o odnosu u kojem su obje strane vidjele mogućnost za ostvarenje svojih konkretnih interesa.